Ла́ґерквіст, Пер Фабіа́н (швед. *Pär Fabian Lagerkvist*; 23.05.1891 м. Векше, Крунуберг, Швеція – 11.07.1974 м. Лідінге поблизу Стокгольма, Швеція) – прозаїк, поет, драматург, есеїст. Писав шведською мовою.

==Життєпис==

Життя Лаґерквіста припало на період масштабних історичних і світоглядних зрушень: кризу традиційної релігійної свідомості, дві світові війни, формування тоталітарних режимів, радикальні зміни культурної й філософської картини світу.

Народився у місті Векше на півдні Швеції у багатодітній родині залізничного службовця Андерса Юганссона та Йоганни Блум. Родина майбутнього письменника відзначалася міцними протестантськими традиціями, що суттєво вплинули на його світогляд. Саме в цьому середовищі виникли й перші внутрішні суперечності: у юному віці Лаґерквіст пережив конфлікт між успадкованою релігійною картиною світу та новими інтелектуальними тенденціями початку XX століття. Ця світоглядна криза згодом стане одним із центральних імпульсів його творчості.

Значний вплив на формування світогляду Лаґерквіста справили Біблія, антична література, скандинавська міфологія, творчість Августа Стріндберга та європейський модернізм. Його особливо приваблювали тексти та ідеї, що порушували питання людського існування, добра і зла, віри й сумніву. У 1906 році опубліковано перше оповідання Лаґерквіста «Материнська любов».

Після закінчення школи Лаґерквіст у 1911 році вступив до Уппсальського університету, однак університетського курсу не завершив, обравши літературну діяльність.

На початку XX століття Лаґерквіст переїхав до Стокгольма. Навесні 1913 року здійснив поїздку до Парижа – одного з головних центрів європейського модернізму. Тут він познайомився зі скандинавськими художниками та захопився сучасним французьким кубізмом. Молодого письменника цікавлять

експресіонізм, естетизм, нові мистецькі й інтелектуальні течії, що інспірують його поступову відмову від традиційних літературних моделей.

У 1918 році письменник одружився з данською письменницею Карен Сьодерберг, шлюб із якою тривав до 1925 року. У 1926 році він одружився з Елейн Галльґрен, яка була його дружиною до кінця життя.

Великим історичним потрясінням для Лаґерквіста стала Перша світова війна, яку він сприймав як свідчення глибокої кризи цивілізації.

Не менш глибоким випробуванням стали події міжвоєнного періоду та Другої світової війни. У 1930–1940-х письменник гостро реагує на поширення тоталітарних ідеологій у Європі. Зростання насильства, утвердження диктаторських режимів і дегуманізація суспільства сприймалися ним як свідчення небезпечної кризи людської природи.

Останні десятиліття життя письменника були пов'язані з подальшими філософськими пошуками й осмисленням проблем віри, самотності, смерті та духовного сенсу людського існування. Помер Лаґерквіст 11 липня 1974 року в місті Лідінге біля Стокгольма.

Його життєвий шлях став своєрідним відображенням духовної історії XX століття – епохи, яка втратила багато традиційних опор, але водночас не припинила пошуку сенсу людського існування.

==Творча діяльність==

За однією з періодизацій, ранній етап творчості Лаґерквіста (1910–1920) визначають як експресіоністський, для якого характерні мотиви страху, катастрофізму й самотності («Тривога», «Остання людина»). У 1920-х посилюються гуманістичні тенденції та інтерес до внутрішнього світу людини («Вічна усмішка»). У 1930–1940-х творчість набуває антитоталітарного спрямування («Кат», «Людина без душі»), а пізній період (1940–1970) характеризується зверненням до біблійних сюжетів і архетипних образів («Карлик», «Варавва», «Сивіла» та ін.).

Лаґерквіст-есеїст

Есеїстика письменника виникає на перетині літературної теорії, естетики та філософії. У працях «Словесне мистецтво і образотворче мистецтво» (1913) і «Сучасний театр» (1918) окреслюються основні естетичні принципи Лаґерквіста, тоді як у пізніх есеях («Переможене життя» (1927), «Стиснений кулак» (1934), «Звільнена людина» (1939)) увага автора зміщується до філософських і моральних питань.

Лаґерквіст-поет

Світова слава Лаґерквіста пов'язана передусім із його романами, проте саме в ліриці вперше окреслюються провідні мотиви й проблематика його творчості. Серед найважливіших поетичних збірок – «Мотив» (1914), «Тривога» (1916), «Стежка щастя» (1921), «Пісні серця» (1926), «Вечірня земля» (1953). Одне з центральних місць у поезії Лаґерквіста посідає екзистенційна проблематика: тривога, страх, смерть, самотність, пошук сенсу буття й питання віри. Для його лірики характерні емоційна напруженість, символізм, контрастність образів і певна фрагментарність художньої структури. Водночас ці риси поєднуються з лаконічною й стриманою поетичною мовою, що тяжіє до біблійної стилістики.

Лаґерквіст-драматург

Драматургія Лаґерквіста належить до модерністської театральної традиції XX століття. Експресіоністська модель театру письменника оприявнюється у таких драмах, як «Остання людина», «Важка година», «Король», «Людина без душі», «Перемога у темряві». Відмовляючись від традиційного психологічного реалізму, Лаґерквіст зосереджує увагу не стільки на зовнішньому розвитку подій, скільки на ідеях, символах і внутрішніх станах людини.

Для драматургії Лаґерквіста характерні умовність часу й простору, символізація персонажів та зосередження на межових ситуаціях людського існування. Загалом твори Лаґерквіста-драматурга постають простором художнього експерименту з моделювання межових ситуацій людського існування.

Лагерквіст-прозаїк

Розвиток прози Лаґерквіста можна розглядати як рух від модерністської екзистенційної притчі до історико-філософського роману, а згодом – до релігійно-міфологічного циклу.

Основні мотиви ранньої модерністської й притчевої прози 1910–1920-х формуються на перетині автобіографічних мотивів та осмислення феноменів смерті й самотності. До цього періоду належать твори «Люди» (1912), «Дві казки про життя» (1913), цикл новел «Залізо й люди» (1915), «Вічна усмішка», «Злі казки» (1924), «Гість у реальність» (1925). Проблематика ранньої прози пов'язана не стільки з побутовою реальністю, скільки з граничними станами людської свідомості: страхом, самотністю, переживанням абсурдності існування та пошуком сенсу людського буття.

Особливе місце серед ранніх творів посідає «Вічна усмішка», де через голоси померлих письменник порушує питання сенсу людського існування. В автобіографічній повісті «Гість у реальність» формується важлива для подальшої творчості модель героя – людина як «гість» у світі.

Якщо в ранній прозі Лаґерквіста зло постає переважно як екзистенційна тривога і внутрішній стан людини, то у прозі 1930–1940-х воно набуває історичного й соціального виміру. Як і драматургія цього періоду, проза письменника має виразне антитоталітарне спрямування. У творах «Маскарад душ» (1930), «Кат» (1933), «Людина без душі» (1936) автор виступає в різкій опозиції до тоталітаризму. Зло в цих творах набуває історичної конкретності й постає у формах насильства, тоталітарної влади, дегуманізації та культу сили. Водночас персонажі й художні ситуації часто є символічними.

Ключовим твором 1930-х є роман «Кат», який можна розглядати і як прозову притчу, і як політико-філософський текст, і як роман-попередження. У ньому Лагерквіст поєднує історичне й позаісторичне, унаслідок чого конкретні події набувають значення універсальної моделі. Алегорична постать Ката персоніфікує механізм влади, що ґрунтується на нормалізації насильства і страху. Мотиви інституціоналізованого насильства, колективної відповідальності та буденності зла функціонують як маркери тоталітаризму,

осмисленого як суспільної хвороби. Універсалізації художнього світу «Кату» сприяють також жанротвірні ознаки притчі та інтертекстуальні покликання до біблійних архетипів Каїна і Пілата. Центральним для роману стає питання про форми людської причетності до зла: пряму участь, пасивне прийняття чи мовчазну згоду.

Твори пізнього періоду (1940–1970) утворюють своєрідний цикл, об'єднаний спільною філософсько-релігійною проблематикою, осмисленням зла не лише в соціальному, а й в антропологічному вимірі, та зверненням до міфологічно-архетипної образності. Показовим у цьому контексті є роман про природу зла «Карлик» (1944). Роман побудований як щоденник карлика при дворі ренесансного володаря. Завдяки формі записів читач опиняється всередині свідомості носія зла. Ренесансний простір стає моделлю цивілізації, де краса, мистецтво, політика, війна і жорстокість співіснують в одному світі. При цьому історична доба не є самоціллю: Лагерквіста цікавить насамперед онтологічне коріння зла. Його Карлик постає втіленням ненависті, внутрішнім свідком зла, голосом руйнування, «темною» частиною людської природи.

Твори біблійно-релігійного циклу не є релігійною прозою у догматичному розумінні. Письменника цікавить не церковне вчення, а людина перед таємницею Бога. Його герої часто перебувають поруч із сакральною подією, але не можуть її повністю осягнути. Проза Лагерквіста розгортається у напрузі між вірою і невір'ям, покликом Бога і Його мовчанням, провиною і можливістю спасіння, самотністю і прагненням любові. Особливе місце в цьому циклі належить своєрідній трилогії – «Варавва» (1950), «Сивіла» (1956) і «Смерть Агасфера» (1960). Найвідомішим серед них є роман «Варавва», у якому переосмислюється історія біблійного розбійника, звільненого натовпом замість Ісуса. Для героя, який отримав життя ціною смерті іншого, власне існування стає загадкою. Питання «чому живу я, якщо помер Він?» стає основою екзистенційної драми. Варавва у Лагерквіста не просто злочинець, а свідок Христа, людина, яка не може повірити й не може забути, носій провини та самотній шукач сенсу. Перебуваючи на межі віри й сумніву, він прагне

зрозуміти віру інших, однак постійно перебуває в темряві, що символізує духовну невизначеність.

Релігійно-філософські пошуки Лагерквіст продовжує в романі «Сивіла», у центрі якого постає образ жінки-пророчиці. Близькість до сакрального не приносить їй гармонії, а навпаки – поглиблює самотність. При цьому сумнів не заперечує духовності, а набуває значення її драматичної форми.

У романі «Смерть Агасфера» образ Вічного Жида концентрує мотиви нескінченного мандрування, втрати Бога й прагнення звільнення. У цьому творі, як і в «Паломнику в морі» (1962) та «Святій землі» (1964), мандрівка стає не географічним, а духовним сюжетом: герой рухається не лише простором, а й крізь власну провину, сумнів, пам’ять і прагнення примирення.

У пізній прозі Лагерквіста зберігаються релігійні й міфологічні мотиви, однак змінюється загальна тональність творів. Якщо раніше домінували страх, темрява і провина, то тепер вирішального значення набувають любов, жертовність, співчуття та прагнення внутрішнього світла, що особливо помітно в романі-притчі про владу і любов «Маріамна» (1967).

Отже, біблійно-релігійний цикл Лагерквіста демонструє рух від образу свідка Христа («Варавва») через шукача Бога («Сивіла») і мандрівника («Смерть Агасфера») до ідеї духовного примирення («Маріамна»).

Загалом, творчість Лагерквіста як одного з найважливіших представників європейської екзистенційної традиції XX століття – це еволюція від експресіоністського сприйняття світу до глибокого філософського осмислення людського буття. У поезії письменник досліджує внутрішній світ людини, у драматургії – межові ситуації та моральний вибір, а у прозі створює універсальні художні моделі, що порушують фундаментальні питання людського буття.

==Нагороди і визнання==

Премія Дев'яти (De Nios Stora Pris, 1928).

Член Шведської академії (1940).

Почесний доктор філософії Гетеборзького університету (1941)
Міжнародне визнання письменникові приніс роман «Варавва» (1950).
Лауреат Нобелівської премії з літератури (1951).

==Твори==

Есеїстика

- Ordkonst och bildkonst («Словесне мистецтво і образотворче мистецтво»), 1913
- Modern teater («Сучасний театр»), 1918
- Det besegrade livet («Переможене життя»), 1927
- Den knutna näven («Стиснений кулак»), 1934
- Den befriade människan («Звільнена людина»), 1939

Поетичні збірки

- Motiv («Мотив»), 1914
- Ångest («Тривога»), 1916
- Kaos («Хаос»), 1918
- Den lyckliges väg («Стежка щастя»), 1921
- Hjärtats sånger («Пісні серця»), 1926
- Genius («Геній»), 1935
- Sång och strid («Пісня і боротьба»), 1940
- Aftonland («Вечірня земля»), 1945
- Aftonland («Вечірня земля»; остаточна розширена редакція збірки), 1953

Драматургія

- Sista människan («Остання людина»), 1917
- Den svåra stunden («Важка година»), 1918
- Kaos («Хаос»), 1919
- Himlens hemlighet («Таємниця неба»), 1919

- Han som fick leva om sitt liv («Той, хто отримав змогу прожити життя заново»), 1922
- Hjärtats hemligheter («Таємниці серця»), 1925
- Mannen utan själ («Людина без душі»), 1936
- Seger i mörker («Перемога у темряві»), 1939
- De vises sten («Філософський камінь»), 1942
- Låt människan leva («Нехай живе людина»), 1954

Проза

- Människor («Люди»), 1912
- Två sagor om livet («Дві казки про життя»), 1913
- Det eviga leendet («Вічна усмішка»), 1920
- Onda sagor («Злі казки»), 1924
- Gäst hos verkligheten («Гість у реальності), 1925
- Själarnas maskerad («Маскарад душ»), 1930
- Bödeln («Кат»), 1933
- Mannen utan själ («Людина без душі»), 1936
- Seger i mörker («Перемога у темряві»), 1939
- Dvärgen («Карлик»), 1944
- Barabbas («Варавва»), 1950
- Sibyllan («Сивіла»), 1956
- Ahasverus död («Смерть Агасфера»), 1960
- Pilgrim på havet («Паломник у морі»), 1962
- Det heliga landet («Свята земля»), 1964
- Mariamne («Маріамна»), 1967

У к р. п е р е к л а д и. Лагерквіст П. Маріамна. Пер. Ольга Сенюк. Київ : Дніпро, 1988. 637 с. (серія «Зарубіжна проза XX століття»)

Лагерквіст П. Варавва; пер. зі швед. Ольги Сенюк ; [передм. та комент. А. О. Мацевича]. Харків : Фоліо, 2011. 349 с. (серія «Бібліотека світової літератури»)

==Екранізації==

Найвідомішою екранізацією став роман «Варавва», що з'явився на екранах у Швеції (1951) та США у 1961 та 2012. Окремі твори Лагерквіста також адаптували для телебачення**.**

==Література==

Звєрєв А. «Повірити, що життя – це добре». Лагерквіст П. Маріамна [передмова]. Київ : Дніпро, 1988. С.5–16.

Набитович, І. *Парадигматика сакрального в HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"художньому HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/" HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"творі HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/" (на HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"прикладі HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/" HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"повісті HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/" " HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"Сивіла HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"" Петра HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/"Фабіяна HYPERLINK "http://eprints.cdu.edu.ua/960/" Лагерквіста).* Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки (№ 108). 2007. С. 5–16.

Кушнірова Т. Основні мотиви художньої прози Пера Лагерквіста (на матеріалі роману «Варавва»). *Філологічні науки*. 2019. (31), 12–19. https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.31.195630

Колісник Г. Код карлика в романах П. Загребельного «Диво» і П. Лагерквіста «Карлик». *Художні феномени в історії та сучасності («Пам'ять та ідентичність»).* Тези доповідей VI Міжнародної наукової конференції. Харків: ФОП Бровін О.В. 2020. С. 53—54. URL: https://foreign-languages.karazin.ua/resources/497a1ca3ab175067c75eb512dc41f939.pdf

Aspects of Modern Swedish Literature / ed. Irene Scobbie. Norvik Press, 2022. URL: https://norvikpress.com/wp-content/uploads/2022/11/AMSWL.pdf?utm_source=chatgpt.com

Гальчук О. «Маріо і чарівник» Томаса Манна і «Кат» Пера Лагерквіста як дві моделі твору-попередження. *Наукові записки БПДУ*. №26. 2026. С. 67-79. URL : https://journals.bdpu.in.ua/index.php/phil/article/view/750/666 DOI https://doi.org/10.32782/2412-933X/2026-XXVI-8